

Ülevaade Ukraina lähiajaloo ja käimasoleva sõja tagamaadest

Ukraina iseseisvus taas 24. augustil 1991 pärast NSV Liidu lagunemist. 1996. aastal võttis parlament vastu põhiseaduse. Eesti võttis pärast iseseisvuse taastamist kohe suuna Läände, sai 1991. aastal ÜRO liikmeks, 2004. aastal Euroopa Liidu ja NATO liikmeks.

Ukraina areng 1991-2013

1990. aastate alguse lõpuni viimata jäänud revolutsioon võimaldas vanal eliidil püsima jääda. Ukraina juhtkond moodustus vanast nomenklatuurist, punadirektoritest, natsionalistlike demokraatidest ja oligarhidest. Sõltumatul Ukraina riigil kulus peaaegu neliteist aastat, et saada üle sovetlikust autoritaarsusest. Kujunes kodanikuühiskond, tekkis noor keskklass, kes tahab ja suudab seista oma huvide eest.

Ukraina oli esimene SRÜ riik, mis sõlmis 1994. aasta juunis Euroopa Liiduga partnerlus- ja koostööleppe. 1998. aasta juunis vastu võetud Ukraina Euroopa Liitu integreerimise strateegia märkis, et “Ukraina rahvuslikud huvid nõuavad Ukraina identifitseerimist mõjuka Euroopa riigina, täieõigusliku ELi liikmena”. Esimesed väiksed sammud Euroopa suunas lõppesid tagasilöökidega. Viis nädalat kestnud Oranž revolutsioon 2004–2005. aastal kujutas endast liikumist Euroopa suunas, kuid see ei olnud veel piisav. Ukraina pürgimused Euroopa Liitu jätkusid pärast 2014. aasta revolutsiooni.

Revolutsioon 2013-2014

2013. aasta novembrist – 2014. aasta veebruarini toimus Ukrainas revolutsioon, mille käigus tagandati venemeelne president Viktor Janukovitš Ülemraada poolt, ta kaotas võimu ja evakueerus Venemaale. Protestid algasid Kiievis 2013. aasta lõpul pärast seda, kui valitsus peatas ettevalmistused assotsiatsioonilepingu ja vabakaubanduslepingu sõlmimiseks Euroopa Liiduga. Protestijad nõudsid valitsuse tagasiastumist ja umbusaldushääletust president Janukovitšile, olles Iseseisvuse väljakul (Maidan) kohal ööpäevaringelt. 2014. aasta jaanuaris toimusid meelevaldajate ja Ukraina miilitsa ning sisevägede vägivaldsed kokkupõrked, kus hukkus üle 100 inimese. 27. jaanuaril moodustas Arseni Jatsenjuk valitsuse. Presidendi kohusetäitja volitused anti üle Oleksandr Turtšõnovile (ülemraada esimehele), kuni Euroopaga lõimumist pooldava presidendi Petro Porošenko võiduni presidendivalimistel. Revolutsiooni algust, 21. novembrit tähistatakse väärikuse ja vabaduse päevana.

Venemaa ei tunnustanud iseseisva Ukraina valitsemiskorralduses toimunud muudatusi ning **2014. aasta märtsis okupeerisid Venemaa Föderatsiooni relvajõud Krimmi**. 27. veebruaril hõivasid eraldusmärkideta relvastatud mehed Krimmi parlamendihoone, järgmisel päeval Simferoopoli ja Sevastopoli lennuvälja, telekommunikatsiooni- ja internetiühendus Ukraina ja Krimmi vahel katkestati. Relvajõududest ümberpiiratud seaduseandjad valisid Krimmi ministrite nõukogu esimeheks Venemaa kodaniku Sergei Aksjonovi. Kiiev süüdistas Venemaad enda siseasjadesse sekkumises. Venemeelne Aksjonov esitas Venemaale abipalve tulla Krimmi nn rahu tagama. 1. märtsil andis Riigiduumapresident Putinile nõusoleku relvi

kasutada. Ukraina viis väed lahinguvalmidusse. Venemaa okupeeris suveräänse Ukraina riigi koosseisus oleva Krimmi poolsaare 7. märtsil. Rahvusvaheline üldsus püüdis diplomaatilisi kanaleid kasutades mõjutada Venemaad sekkumist lõpetama. Ukraina toetuseks toimusid meeleavaldused ka Venemaal. 16. märtsil viidi Krimmis läbi referendum, mida Euroopa Liit, Ameerika Ühendriigid, Kanada, Jaapan jt riigid peavad ebaseaduslikuks. 17. märtsil kuulutati välja Krimmi Vabariik, mida Venemaa tunnustas suveräänse ja iseseisva riigina. Märtsi lõpul kiitis ÜRO peaassamblee heaks resolutsiooni, milles kuulutati Krimmi referendum õigustühiseks ning ei tunnustatud Krimmi annekteerimist Venemaa poolt. NATO seisukoht oli, et Venemaa rikub Ukrainas ÜRO harta põhimõtteid. OECD tunnistas olukorra ohtlikkust ja kutsus üles ettevaatusele, et vältida vägivalda. Paljud riigid, sh Eesti, väljendasid olukorra üle muret ning tõdesid, et Venemaa rikub rahvusvahelisi kokkuleppeid.

Rahvavabariikide moodustamine

Venemaa õhutusel aprillis **2014. a alanud Donbassi sõja ajal moodustati** Donetsk ja Luganski oblastis **Donetski Rahvavabariik ja Luganski Rahvavabariik**, mida Vene Föderatsioon tunnustas suveräänsete riikidena vahetult enne Ukrainasse sissetungi käesoleva aasta veebruaris.

Venemaa, Ukraina, OSCE ja Donbassi kahe isehakanud rahvavabariigi tunnustamata juhtide vahel sõlmiti 13 punktist koosnev **Minski kokkulepe** (5. september 2014), mille rakendusmeetmete paketi allkirjastamisele 12. veebruaril 2015 järgnes madala intensiivsusega konflikt. Leping nägi ette relvarahu, vägede väljaviimise ja Ukraina idapiiri taastamise ning samme tagasipöördumiseks normaalse elu juurde, mille täitmist pidi kontrollima OECD.

Käimasolevale sõjale vahetult eelnenud sündmused

2021. aasta novembris ilmusid ajakirjandusse teated USA luureandmetest, mis näitasid Vene vägede koondumist Ukraina piiridele. USA hinnangul valmistus Venemaa juba siis ulatuslikuks sissetungiks Ukrainasse Krimmist, Venemaa piirilt ja Valgevene kaudu umbes 100 000 sõduriga. Lääneriigid alustasid konsultatsioone sanktsioonide ettevalmistamiseks sõjalise konflikti korral. Venemaa president Vladimir Putin eitas sissetungiplaane.

Detsembris esitas Venemaa NATO-le, OSCE-le ja lääneriikidele ultimaatumi "julgeolekugarantiide" saamiseks, milles nõudis NATO taandumist Venemaa piiririikidest 1997. aasta piiridesse, avalikku loobumist NATO laienemisest (sh Ukraina, Gruusia ja Moldova liikmesuse välistamist) ning Venemaa suuremat sõnaõigust Euroopa julgeolekustruktuurides. Diplomaatilised läbirääkimised ei andnud tulemusi. 2022. a algul arutasid Lääneriigid sanktsioone, mida rakendada Venemaale võimaliku kallaletungi korral Ukrainale. Venemaa jätkas vägede koondamist. **21. veebruaril** andis Venemaa teada, et **tunnustab separatistlikke rahvavabariike Donbassis.**

24. veebruari varahommikul **algas Venemaa sõjaline sissetung Ukrainasse.** Lääneriigid kehtestasid Venemaale **sanktsioonid** ja **alustasid Ukraina toetamist rahalise abi ja relvadega.**